

O ȘTANȚĂ MONETARĂ DESCOPERITĂ ÎN CETĂȚUIA GETO-DACICĂ DE LA BARBOȘI—GALAȚI

de SILVIU SANIE

Săpăturile arheologice desfășurate în ultimul deceniu la Barboși—Galați care au prilejuit dezvelirea unor interesante complexe romane la vest și sud de *castellum*¹ au furnizat de asemenea elemente deosebit de utile pentru cunoașterea locuirii geto-dacice în așezarea deschisă și în cetățuia geto-dacică de pe înălțimea Tirighina².

Ceramica geto-dacică, cantitativ ne semnificativă în campaniile anterioare, este în prezent bine ilustrată în toate cele trei niveluri ale cetățuii, iar numărul amforelor elenistice și romane descoperite, al importurilor în general, a urmat o curbă ascendentă.

Dintre materialele recoltate relativ recent pe cetățuie se detașează prin însemnătate un mic fragment de inscripție din secolele III—II î.e.n.³, o ștanță monetară și o fibulă Glasinae care indică o locuire în sec. V—IV î.e.n. pe Tirighina, preconizată de Vasile Pârvan, care nu fusese însă confirmată de cercetările postbelice.

Piesa care face obiectul însemnării de față a fost găsită în caseta a V-a din zona nord-estică a cetățuii, la adâncimea de 3,10 m. la numai 0,20 m de marginea unui deranjament modern și de groapa G.1983 din cel mai timpuriu nivel dacic. În groapa G, care are o formă asemănătoare unei pîlnii întoarse și dimensiunile 1,10 × 1,90 × 2,20 m, au fost descoperite: o amforă din pastă albicioasă, cu gîtul larg și torti bitubulare; fragmente de țigle grecești și de oale borcan; o cătuie; fragmente din cupa și suportul unei fructiere lucrată dintr-o pastă roșiatică acoperită cu angobă albă, peste care sînt pietate cu vopsea roșie briuri orizontale și în zig-zag; o fusaiolă plată, lenticulară; un vâșcior cilindric: două greutateți tronconice; fragmente de creuzete cu urme de argint, vitrificate în urma utilizării; o pastilă de argint; bucăți de tablă de fier; un mic cuțit drept (pumnal?); segmente de garnituri pentru scut (?) din tablă de bronz cu profilul în U; pietre; oase de animale mici și mijlocii și foarte multe oase de pește⁴.

Ștanța, lucrată din bronz, are o formă apropiată de cea a unei calote sferice cu o înălțime de 1,1 cm. O tijă rectangulară de fier depășește virful calotei cu 0,24 cm. Forma emisferică nu este perfectă, piesa avînd pe suprafața ei linii în relief, adîncituri, iar către bază mai multe incizii. Pe suprafața bazei cu conturul apropiat de cel al unei elipse cu diametrele de 2,65 și 2,31 cm a fost gravat un cap uman încununat cu o coroană

¹ S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei* (sec. II î.e.n. — III e.n.), Iași, 1981, p. 76—111; I. T. Drăgoș, *Danubius*, 10, 1980, p. 73 și urm.

² S. Sanie, *ArhMold*, 11, 1987, p. 103 și urm.

³ Două campanii succesive în preajma locului în care a fost descoperită inscripția, evident fără a afecta construcțiile romane, au rămas infructuoase. Dacă nu vor fi găsite alte fragmente în săpăturile care urmează a fi efectuate anul acesta vom publica epigrafa cu microasele ipoteze de întregire.

⁴ S. Sanie, *ArhMold*, 12, 1988, p. 62.

formată din două rânduri de frunze care-i acoperă o parte din creștet și întreaga ceafă. Pe direcția profilului figurii, datorită uzurii mai avansate a piesei fruntea nu este atât de clar conturată. Ochiul este indicat printr-un punct globular încadrat de un mic arc de cerc, iar nasul nu are o delimitare precisă către rădăcină. Pot fi bine observate mustața, gura și o barbă rebelă redată printr-o aglomerare de puncte globulare și mici linii drepte și curbe (fig. 1/4 a, b, c și 2/1 a și b).

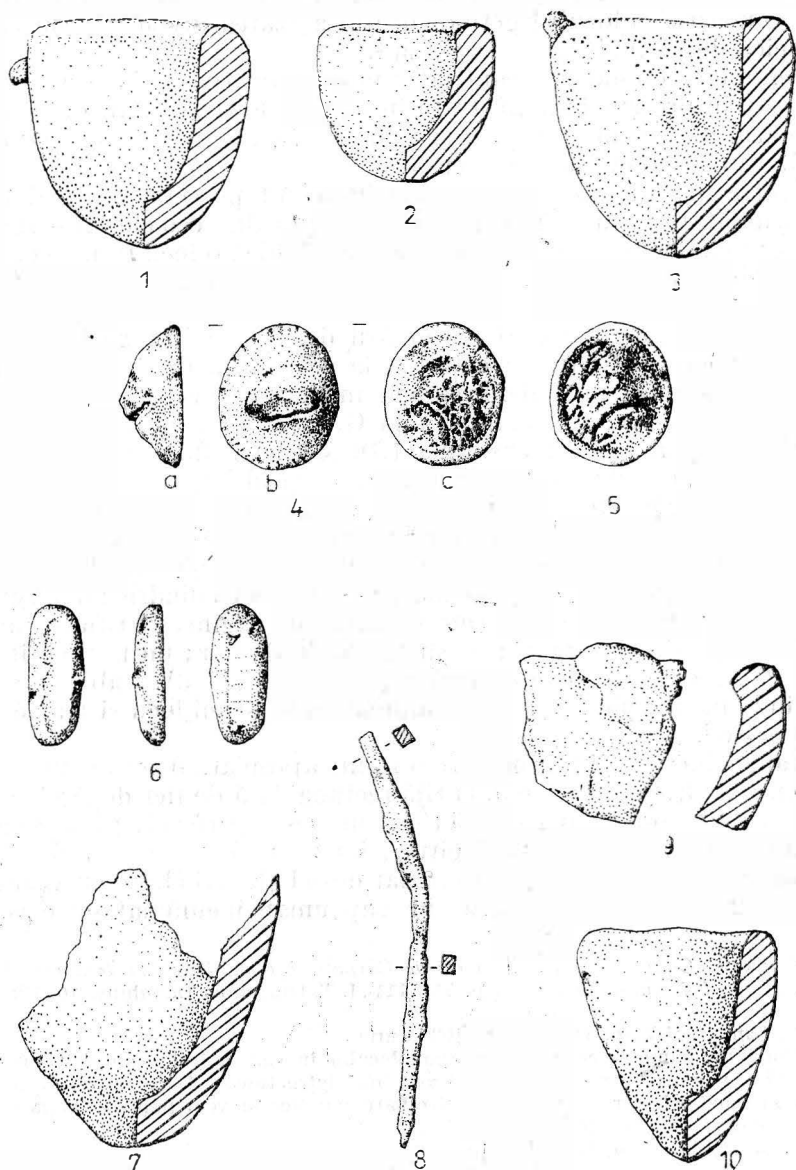

Fig. 1. Creuzete întregi și fragmentare (1-3 7, 9, 10); ștanță monetară (4 a, b, c) și pozitiv (5); pastilă de argint (6) și dăltiță de bronz (8).

Pozitivul obținut înfățișează chipul bărbos al unui personaj laureat, în profil spre dreapta, apropiat de reprezentările cunoscute pe monedele macedonene de la Filip II și imitații (fig. 1/5 și 2/3). Chipul lui *Zeus* cunoaște atâtea variante pe monedele geto-dacice⁵ încât și fără a-i găsi celui de pe piesa cercetată o analogie perfectă, putem afirma că ștanța a servit pentru confecționarea aversului unor monede geto-dacice.

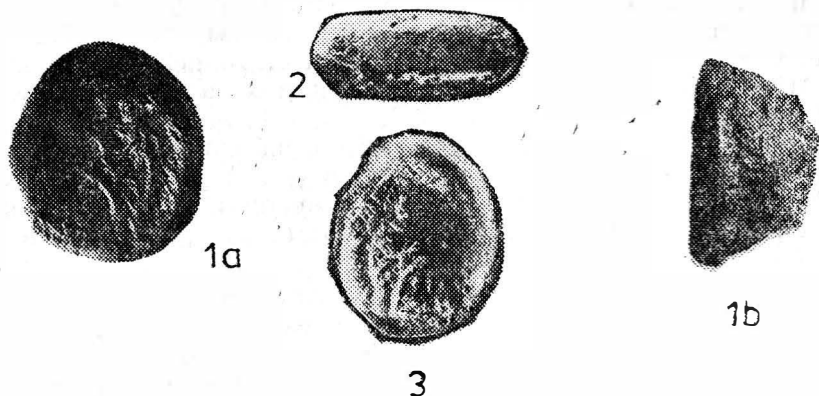

Fig. 2. Ștanța de bronz (1a și 1 b); pastilă de argint (2); pozitiv (3).

Prin formă ștanța este apropiată, nu identică, cu exemplare găsite în Gallia și în alte zone locuite de celți, cele mai multe conice sau cu un buton prevăzut cu o tijă la miner ca o șampilă modernă⁶. Tijă era incastrată într-un manșon cilindric de fier cu înălțimea de 28 mm și diametrul de 30 mm⁷. Din zone mai apropiate, între atelierele vestite care confecționau atât monede cât și bijuterii este adeseori citat atelierul de la Szalaczka, în teritoriul actual al R. P. Ungare⁸.

Analiza spectrografică⁹ a ștanței de la Barboși a dus la constatarea că este confecționată dintr-un bronz de bună calitate, suficient de dur pentru operațiunea de ștanțare, ținând seama și de marea diferență dintre duritatea bronzului și cea a argintului.

De menționat că în complexele din zona nord-estică a cetății de la Barboși au fost găsite piese care atestă existența unui atelier de bijuterii: 6 creuzete întregi sau fragmentare, unul de formă emisferică și celelalte conice, cu înălțimi între 2,9 și 5,35 cm (fig. 1/1—3, 7, 9, 10); un ciocan (l. 10,2 cm; lăț. max. 1,5 cm) cu brațe egale, corpul paralelipipedic îngroșat în partea centrală și curbat pe direcția cozii, amintit între ciocanele utilizate cu precădere dar nu exclusiv în orfevrărie¹⁰; o daltă de fier și o

⁵ C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973, p. 42, 52, 55 passim.

⁶ E. Babelon, *Traité des monnaies grecques et romaines*, I, Paris, 1901, p. 907 și urm.

⁷ *Ibidem*, p. 909.

⁸ K. Darnay, *ArchÉrt.* 26, 1906, p. 416 și urm.

⁹ Efectuată în Laboratorul de spectroscopie al Facultății de matematică și fizică al Universității „Al. I. Cuza” cu un spectrograf cu optică de cuarț Q-24, Carl Zeiss-Jena, de către lector dr. Mitache Strat. Analiza cantitativă, efectuată de fizician A. M. Vlad și ing. M. Geba prin metoda spectrofotometrică cu absorbție atomică, a indicat următoarea compoziție: Cu 85,829%; Sn 10%; Pb 3,07%; Zn 0,9%; Mg 0,201%. Tuturor le mulțumim și pe această cale.

¹⁰ I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizația fierului la daci*, Cluj-Napoca, 1979, p. 98.

dălțiță de bronz (l. $7,5 \times 0,25 \times 0,2$ cm) rectangulară în secțiune, subțindu-se către tăiș (fig. 1/8).

Pe creuzete a u fost detectate urme de argint, cupru și fier. În sfârșit, pastila de argint (fig. 1/6 și 2/2) din groapa G/1983, de formă aproape elipsoidală ($1,1 \times 0,27 \times 0,6$ cm) cu o greutate de 12,2 g, argint cu titlu ridicat, cu foarte puțin cupru și staniu în compoziție, a contribuit la avansarea ipotezei existenței unui atelier monetar la Barboși. Greutatea celor mai multe imitații după tetradrahme oscilează între 12 și 14 g, astfel că micul lingou urma să fie transformat într-un rondel, monedă în devenire. Atît tehnica confecționării ștanțelor cît și cea a „baterii monedelor” a fost prezentată în numeroase lucrări, mai vechi sau recente¹¹.

Pe teritoriul Moldovei au fost găsite următoarele tipuri de monede geto-dacice: Filip II — emisiuni postume (gr. A și gr. B); *Ramna—Tulgheș*; *Huși—Vorriești* (cele mai numeroase); *Prundu—Jiblea*; *Voloșcani*; *Dumbrăveni*; *Adîncata—Mînăstirea*; *Vîrteju—București*; *Inoiești—Răcoasa*¹².

Ștanța de la Barboși nu copiază nici unul dintre aceste tipuri monetare a căror circulație în spațiul moldav a fost atestată pînă acum, mai exact asemănările nu merg pînă la identitate. Elemente de apropiere ar putea fi sesizate cu tipuri de monede necunoscute în acest spațiu, precum cele de la Medicșu Aurit. Dealtfel, în cele mai multe cazuri reversul este hotărîtor în stabilirea tipului.

A fost remarcată o flagrantă neconcordanță între mulțimea tipurilor și variantelor monedelor geto-dacice și absența evasi-totală a ștanțelor monetare¹³. Această lipsă era explicată și prin preponderența numărului de monede turnate în raport cu cele ștanțate, considerîndu-se apoi că dintre formele de lut mai multe s-ar fi risipit. De asemenea, cei care s-au ocupat cu precădere de numismatica dacică sau au adus însemnate contribuții la elucidarea multiplelor ei aspecte, C. Moisil, V. Pârvan, B. Mitrea, I. Winkler și, în final, C. Preda, cu monumentală sa carte, au exprimat opinii conform cărora monetăria dacică datorează totul fie celei grecești (C. Moisil), fie celei celtice (V. Pârvan), în anumite zone admîțîndu-se și o intermediere sud-tracică¹⁴. În această situație a fost emisă și ipoteza că în lumea celtică ar fi existat ateliere monetare care lucrau exclusiv pentru necesitatea de monedă din spațiul getic¹⁵.

Descoperirea unor ateliere de bijuterii în așezări geto-dacice intra- și extracarpatică¹⁶ a modificat și va continua să modifice această optică de supraestimare a rolului celților.

¹¹ I. Winkler, *Apulum* 8, 1963, 1, p. 200 și urm.; M. Sulițeanu, *SCN*, 5, 1971, p. 251 și urm.; C. Preda, *op. cit.*, p. 371—377.

¹² C. Preda, *op. cit.*, p. 65, 111, 118—121, 155, 179, 194, 207—208, 236, 238, 264, 265.

¹³ *Ibidem*, p. 373.

¹⁴ *Ibidem*, p. 517.

¹⁵ Asupra acestei probleme, cf. C. Preda, *op. cit.*, p. 17.

¹⁶ O însemnă parte a informațiilor la L. Mărghit n, *Tezaur de argint dacice*, București 1976; V. Dupoi *Podoabele și vasele de atînt geto-dacice. sec. II î.e.u.*, Fuzumul tezei de doctor t. București, 1981.

Ștanțele monetare cunoscute¹⁷ la Ludești, jud. Hunedoara¹⁸, Tilișca, jud. Sibiu¹⁹, Poiana, jud. Galați și Brașov²⁰ au fost utilizate pentru "bateră" unor denari republicani romani.

La ștanța de la Pecica²¹ nu cunoaștem reprezentarea, iar dimensiunile nu pot fi totuși hotărâtoare în atribuire. Piesa de la Barboși este deocamdată prima ștanță cunoscută pentru obținerea aversului unor monede geto-dacice.

În nivelurile geto-dacice ale cetățuii de la Barboși—Galați au fost descoperite pînă acum monede emise la Histria (sec. II—I î.e.n.), Tomis (sec. I î.e.n. — I e.n.), Maroneia (sec. II—I î.e.n.), un tezaur de denari republicani și imperiali²², monede de la Augustus la Domitianus²³. Poate fi remarcat faptul că deocamdată în așezarea deschisă sau pe cetățuie nu au fost găsite monede geto-dacice deși pe teritoriul orașului Galați au fost demult descoperite astfel de emisiuni.

Prezența acestei ștanțe la Barboși, a creuzetelor și a pastilei monetare, indică existența dreptului și a posibilității de a bate monedă, și speranțe că vor fi găsite și în viitor ștanțe pentru confecționarea monedelor geto-dacice. Acestea sînt principalele elemente noi sugerate de mica piesă descoperită în cetățuia geto-dacică situată la întîlnirea Siretului cu Dunărea.

Fără a prezenta asemănări apropiate cu monedele de tip Dumbrăveni sau Inotești—Răcoasa, încadrate în faza a II-a a monetării geto-dacice (150—70 î.e.n.)²⁴, care acoperă și o zonă de permanent contact, Valea Siretului — sudul Moldovei — nord-estul Munteniei, ștanța de la Barboși aparține aceleiași perioade. Pînă la epuizarea întregii zone nord-estice explorabile a cetățuii, posibil să fie descoperite și alte ștanțe în condiții stratigrafice și mai sigure pentru a reconfirma existența atelierului monetar de la Barboși.

A MONETARY PUNCH DISCOVERED IN THE GETO-DACIAN SMALL FORTRESS OF BARBOȘI—GALAȚI

ABSTRACT

The author presents a bronze punch having a shape close to that of a spherical calotte with the diameter of the basis of 2.31 to 2.35 cm, which has inserted a small, rectangular iron rod. The piece has been discovered in the north-eastern part of the small fortress, at a depth of 3.10 m.

¹⁷ I. Winkler, *op. cit.*, p. 210; B. Mitrea, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p. 53 și urm.

¹⁸ M. Macrea, *AISC*, 2, (1933—1935) 1936, p. 162, nr. 5; Colegul I. Glodariu a avut bunăvoința de a ne comunica descoperirea îndelung așteptată a unui atelier monetar în capitala Daciei lui Decebal.

¹⁹ N. Lupu, *JNG*, 17, 1967, p. 110.

²⁰ Cf. I. Winkler, *op. cit.*, p. 219, n. 4; C. Preda, *op. cit.*, p. 371—377.

²¹ I. H. Crișan, *ActaMN*, 6, 1969, p. 100 — „Din păcate ea este prost conservată și de aceea nu putem ști ce monede se băteau cu ea”.

²² G. Severeanu, *BSNR*, 14, 1919, 31—32, p. 48—138.

²³ S. Sanie, *Cetățuia geto-dacică de la Barboși*, III, mss. p. 115.

²⁴ C. Preda, *op. cit.*, p. 427.

The positive obtained by means of the punch shows the figure of a bearded, laurel-crowned character, in profile to the right; this is *Zeus*, a figure met again on the front side of the Dacian coins imitating the Macedonian tetradrachmas. The author considers that the coins produced with the help of this punch date from the years 150—70 b. C.; as a matter of fact, two well-known coin types from the south of Moldavia and the north-east of Wallachia (Dumbrăveni and Inotești—Răcoasa, respectively) belong to this period.

Unlike the other punches known to this day (Ludești, Hunedoara County; Tilișca, Sibiu County; Poiana, Galați County; Brașov; the one of Pecica, Arad County, is a forgery), the Barboși punch served to the making of Dacian coins. The presence in the same area of the fortress of a silver tablet of 12.3 grams, supposed to become a coin, as well as the presence of melting pots and goldsmith tools indicate the existence at Barboși of an workshop for producing coins and jewelry.

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. Fragmentary and intact melting pots (1- 3, 7, 9, 10); monetary punch (4 a, b, c) and positive (5); silver tablet (6) and bronze small chisel (8).

Fig. 2. Bronze punch (1a and 1 b); silver tablet (2): positive (3).